

JÉZUS KÍSÉRTÉSEI

Amikor Jézus kísértéseiről – bevett szóhasználattal inkább megkísértéseiről – esik szó, mindenki arra a háromra gondol, amellyel állítólag az Ördög próbálkozott, miután a Jordánba történt alámerítése után Jézus kiment a pusztába (Mt 4,1-11; Lk 4,1-13), és hallgatólagosan úgy véljük, hogy több kísértés aztán már nem érte Jézust. Pedig a Zsidókhoz írt levél is elismeri, hogy „hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett” (4,15).

De mi is az a „kísértés”? A „kísértés” az a valami vagy valaki, ami vagy aki *el akar csábítani, el akar téríteni* minket Isten útjáról, azaz a szeretet útjáról; más szóval: a kísértés az Istenhez való hűségünk szakítópróbája (vö. Mk 9,45). Tehát elsősorban nem a hétköznapi kisebb-nagyobb konkrét kísértéseiről, nem egyik vagy másik konkrét bűn elkövetésének veszélyéről van szó (hiszen egy-egy bűn önmagában még nem jelenti azt, hogy elhagytuk Isten útját, csak elestünk azon), hanem az igazi nagy Kísértésről, a nagy Bűnről: az Istentől és az ő útjától való *elpártolásról* – akár oly módon, hogy súlyosan és megbánás nélkül vétünk *a szeretet ellen*, akár úgy, hogy (látszólag bűn elkövetése nélkül) letérünk arról az útról, amelyet Isten kifejezetten *nekünk szánt* (amit lelkiismeretünkben ismerhetünk fel).

Jézus pusztai megkísértésének elbeszélése után az evangéliumok többször is beszélnek még Jézus megkísértéseiről (pl. Mk 8,11; 12,15; Mt 22,35; Lk 22,28), de ezeket nem „kísértéssel”, hanem „próbára tételre” szokás fordítani, ezért teljesen elkerülik a figyelmünket. Viszont ezeken kívül kimondatlanul is bőven találkozunk még Jézus „kísértéseivel, próbatételeivel” – ha odafigyelünk a szövegösszefüggésre, tudatosítjuk az adott helyzettel összefüggő „háttéradatokat”, vagy egyszerűen csak továbbgondoljuk, hogy a leírtakon kívül még hogyan reagálhatott volna Jézus az adott helyzetben...

Vegyük hát sorra a legfontosabbnak tűnő eseteket, a ritkább és enyhébb kísértésektől a gyakoribbak és súlyosabbak felé haladva!

Népszerűség

Nyilvános működésének első időszakában sokan lelkesedtek Jézusért (más kérdés, hogy milyen okokból), és ezt valamiképpen ki is fejezték, ezért gyakran lehetett volna alkalma arra, hogy „fürödjön a népszerűségben”. Témánk szempontjából azonban a legtanulságosabb az az eset, amely mindjárt működésének elején történt (Mk 1,35-38; Lk 4,42-44). Kafarnaumban Jézus beteget és megszállottakat gyógyított meg, aztán másnap hajnalban elment egy magányos helyre imádkozni, de (Márk szerint) tanítványai (ill. Lukács szerint „a nép”) utánamentek, és azt mondták neki: „Mindenkinek téged keres” (Lukács: „tartóztatták, hogy ne menjen el tőlük”). Jézus azonban ezt felelte: „*Menjünk máshová, a szomszédos településekre, hogy ott is meghirdessem [az örömezenetet], ugyanis ezért jöttem ki [a pusztából]!*” Ebben a válaszában ott van a kísértés és annak visszautasítása is: a nyilvánvaló népszerűség arra csábítja, hogy letérjen Isten által „kijelölt” (szerényebben: annak megélt) útjáról, azaz (ideiglenesen) abbahagyja, vagy legalábbis Kafarnaumra korlátozza az evangélium hirdetését – de ő visszautasítja ezt: „Menjünk máshová, a szomszédos településekre...!” A „szomszédos” persze azt jelentette, hogy „bejárta egész Galileát” (Márk), és „hirdette az ígét zsidó föld zsinagóáiban” (Lukács)...

Ez a döntés nem lehetett könnyű Jézus számára, hiszen Kafarnaumban otthona volt (vö. Mt 4,13; Mk 21; 3,20; 9,33) és kedvelték (Mk: „mindenkinek téged keres”, Lk: „tartóztatták”), a vándorprédikatori életforma és tevékenység pedig nemcsak „az otthon kényelmének” elvesztését jelentette, hanem a jeruzsálemi hittani hatósággal kialakuló konfliktus fokozott veszélyét is.

Elitizmus

Volt úgy, hogy a farizeusok, és volt úgy, hogy a tanítványai *csábították* Jézust „elitizmusra”, vagyis arra, hogy *csak* az „elittel” foglalkozzék, és ezzel *megtagadja* küldetésének egyetemességét, a tanúságtételt szóban és tettekben Isten egyetemes, kivételt nem ismerő emberszeretetről.

Amikor a *farizeusok* közül való írástudók látták, hogy Jézus bűnösökkel és vámosokkal eszik, ezt mondták a tanítványainak (Mk 2,16): „Hogyhogy a vámosokkal és bűnösökkel eszik együtt?” Jézus válasza – *Nem azért jöttem, hogy az »igazakat« hívjam meg..*” (Mk 2,17) – megmutatja, miféle elitre gondoltak a farizeusok: az „igazak” gyülekezetére. Ez a jézusi minősítés persze súlyosan ironikus, hiszen Jézus számos alkalommal leleplezte, miféle „igazakról”, „igaz emberekről” van itt szó: olyanokról, akik Lukács megfogalmazása szerint „*azt képzeltek magukról, hogy ők igazak, és a többieket semmibe vették*” (Lk 18,9), ahogyan ezt Jézus világossá tette például a farizeus és a vámos példabeszédével (Lk 18,10-14a; vö. Lk 7,36-47!).

E tekintetben a *tanítványok* sem bizonyultak sokkal különbnek. Egy alkalommal azt mondták Jézusnak (Mk 9,38): „Rabbi, láttunk valakit, aki rád hivatkozva űz ki démonokat, de nem követ *minket*, igyekeztünk tehát útját állni tevékenységének, mert nem követ minket.” Vagyis beleestek a vallási csoportosulásokat, kicsiket és nagyokat egyaránt fenyegető csapdába, a kóros kiválasztottságtudat és a fanatizmus csapdjába: „Csak a mi egyházunk, a mi irányzatunk, a mi közösségünk...!” Jézus azonban ellenállt ennek a kísértésnek (Mk 9,39-40): „*Ne álljátok útját, mert ... aki nincs ellenünk, értünk van*”, és ezzel ismét bizonyossá tett lelkületének egyetemességéről: „Csak az van ellenünk, aki tudatosan elutasít minket (de rájuk is érvényes az ellenségszeretet parancsa!), mindenki más, aki még keres, habozik, más utakat próbál, értünk, a mi ügyünkért van!” (Vö. Mk 4,21: „*Talán azért gyűjtanak mécseset, hogy aztán véka vagy ágy alá tegyék? Nem inkább azért, hogy a mécsstartóra tegyék?*”)

„Alkalmazkodás”

Alkalmazkodás a mindenkori környezethez. Pontosítsuk rögtön: itt nem a „normális”, „egészséges”, valóban szükséges alkalmazkodásról van szó, hanem arról a *kísértésről*, hogy az ember „mentse a bőrét” – persze azzal a jelszóval, hogy „Csak a békesség kedvéért!” –, vagyis az elvtelen alkalmazkodásról, a *megalkuvásról*. Ez minden ember folyamatos kísértése, de az olyan kiemelkedő, „különutas” személyiségeké, mint Jézus, különösen is. Jézus azonban minden vonatkozásban ellenállt ennek a kísértésnek, amit három területen veszünk szemügyre.

a) A családhoz. – Amikor anyja és fivérei meghallották, hogy a Jeruzsálemből érkezett írástudók azzal vádolják Jézust: „Belzebúb van benne, és a démonok fejedelmének segítségével űzi ki a démonokat”, akkor elmentek, hogy vándortanítói útjáról hazavigyék. Megérkezésükkor valakik közlik Jézussal: „Nézd, anyád és fivérideid és nővérideid kinn [állnak], és keresnek téged!” Ő azonban keményen így reagál: „*Ki az én anyám, és kik az én fivéremeim?*” Majd végignézve azokon, akik körben ültek körülötte, így szólt: „*Íme, az anyám és a fivéremeim. Aki ugyanis megteszi Isten akaratát, az az én fivérem és nővérem és anyám*” (Mk 3,20-22.31-35).

Itt természetesen a „családi béke” is a tét, hiszen övéinek kínos, hogy közvetlen hozzátartozójuk a lehető legrosszabb hírbe keveredett, s úgy gondolják, az a megoldás, ha hazaviszik a „családi fészekbe”, s ezzel véget vetnek furcsa kóborlásának és „káros” tevékenységének.

Jézus azonban rögtön átlátja, hogy egész műve forog kockán: Az egykori próféta mint szegény tévelygő, házi őrizetben, édesanyja gondviselésében! Persze elegáns megoldás lenne a jeruzsálemi hatóságok szemszögéből is, mert olcsóbban oldaná meg a problémát, mint egy feltűnést keltő eretnekper. Mivel azonban ennek nem szabad megtörténnie, Jézus elszakad a családjától.

Az elvtelen családi alkalmazkodás kísértésének elutasítását Jézus nem csupán maga gyakorolta, hanem minden követőjétől is megkívánta, mondván: „*Ha valaki hozzám jön, és nem gyűlöli apját és anyját, nem lehet a tanítványom*” (Lk 14,26). Ennek helyesen értéséhez tudatosítanunk kell két dolgot. Egyrészt: A „gyűlöl” (ill. „szeret”) a héberben-arámban gyakran nem érzelmi viszonyulást

jelent, hanem azt, hogy „kevésbé szeret, háttérbe szorít, mellőz, kevésre becsül” (ill. a „szeret” azt, hogy „előnyben részesít, előszeretettel van valami iránt”). A párhuzamos Mt 10,37 ezt az eredeti értelmet adja vissza, amikor azt írja: *Aki jobban szereti apját vagy anyját...* Másrészt: Jézus még az ellenség szeretését is megkívánta (Mt 5,44-45; Lk 6,35-36), tehát nyilvánvalóan nem kívánhatta szüleink gyűlöletét. Ezért itt csak arról lehet szó, hogy *ha* a szülők (vagy más rokonok) akadályává válnak Jézus követésének (amiben természetesen nem Jézus személye a lényeg, hanem az „Isten országára törekvés”, vö. Mt 6,33), akkor „háttérbe kell szorítani”, sőt szükség esetén „mellőzni” kell őket (ld. még Lk 9,61-62!).

b) A valláshoz. – A csábítás ez esetben elvtelenül alkalmazkodni az adott vallási környezethez, annak elvi („teológiai”) és gyakorlati („magatartásbeli”) elvárásaihoz. Az elvi/teológiai vonatkozásokba most nem bonyolodom bele, részletesen kifejtettem [Jézus valláskritikája](#) c. tanulmányomban. Ami a gyakorlati vonatkozásokat illeti, példák tömegét lehetne fölhozni, de most csak két esetre utalok.

Amikor a farizeusok és néhányan a Jeruzsálemből jött írástudók közül látták, hogy Jézus némely tanítványa tisztátalan, azaz mosatlan kézzel eszik, megkérdezték őt: „Miért nem járnak el tanítványaid az ősök hagyománya szerint, hanem tisztátalan kézzel esznek?” Válaszában Jézus rámutat arra, hogy itt nem egyszerűen a kézmosásról vagy kezet nem mosásról van szó, hanem a legsúlyosabb kísértésről: Isten akaratának figyelmen kívül hagyásáról: *„Isten akaratát figyelmen kívül hagyjátok, és helyette emberek hagyományához ragaszkodtok”*. Aztán példát is mond „tétele igazolására”: *„Remekül vetitek el Isten akaratát annak érdekében, hogy megőrizhessétek a ti saját hagyományotokat. Mózes ugyanis azt mondta: »Tiszteld apádat és anyádat!« Ti viszont azt mondjátok: »Ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának: Korbán [vagyis áldozati ajándék] az, amivel hasznodra lehetnék«, akkor már nem engeditek meg, hogy az illető bármit is tegyen apjáért vagy anyjáért: Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyományyá”* (Mk 7,1-13).

Keresztelő János tanítványai és némely farizeusok azt kérték számon Jézustól, hogy tanítványai elhagyták a bűjtölés gyakorlását. *„Vajon bűjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény velük van a lakodalmas teremben?”*, kérdezte erre Jézus (Mk 2,19). A megfelelő „háttéradatok” birtokában világossá válik, hogy az emberi hagyományok megtartása ez esetben is végeredményben Istent, *Isten akaratát* szorította háttérbe. Nevezetesen: Az Ószövetségből közismert volt a *„Jahve mint Izrael népének vőlegénye”* kép (pl. Iz 54,5; Jer 2,2; Oz 2,18), másfelől itt nem a rászorulókkal való osztozás vagy az önfegyelem gyakorlása miatti bűjtről van szó, hanem arról a kultikus-aszketikus bűjtölésről, amely az Isten (Jahve) *távolléte* miatti *szomorúságot* fejezte ki, illetve Isten uralmának eljövételét akarta siettetni. Jézus viszont azt élte át alámerítkezésekor, hogy nem kell tovább várakozni („Itt a kedvező idő”: Mk 1,15), Isten jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész Bíróként (ahogyan János prédikált róla, vö. Mt 3,10), hanem szerető édesapaként, avagy az itteni képet használva, népének szerető vőlegényeként. Ha pedig a vőlegény jelen van a lakodalmas teremben, akkor ez *örömmel* tölti el a násznépet, s az képtelen lesz bűjtölni.

c) A hatalomhoz. – Itt aztán tényleg az ember bőrére megy a játék, akarom mondani, a kísértés, vagyis az, hogy az ember – háttérbe szorítva a meggyőződést – alkalmazkodjék a hatalom elvárásaihoz. Csak egy-egy, azonos kategóriába tartozó példán, az adófizetés kapcsán mutatom meg, hogyan győzte le Jézus ezt kísértést.

Az *államhatalomnak* fizetendő adó ügyében mindhárom szinoptikus evangélista kifejezetten megjegyzi, hogy ellenfelei „próbára akarták tenni”, azaz *megkísértették* Jézust: „Elküldtek hozzá néhány farizeust és heródiánust, hogy szaván fogják” (Mk 12,13); „...megtanácskozták, hogyan ejthetnék őt tőrbe a beszéde alapján” (Mt 22,15); „Megfigyeltették... hogy megfogják valamelyik szaván, és aztán átadhassák őt a helytartó hatóságának és hatalmának” (Lk 20,20). Jézus azonban elképesztő zsenialitással (vö. Jn 8,7!) bújt ki a csapdából: *„Adjátok meg a császárnak mindazt, ami megilleti a császárt, viszont adjátok meg Istennek mindazt, ami megilleti Istent!”* (Mk 12,17) – és zsenialitása nem abban a lapos „bölcességben” nyilvánul meg, ahogyan közhelyszerűen értelmezik ezt a mondást, azt gondolva, itt arról van szó, hogy a kecske is jóllakjon meg a káposzta is megmaradjon.

Szó sincs ugyanis arról, hogy Jézus válaszában második fele mellérendelten állna az első mellett (mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni”, ld. Mt 6,24), hanem annak tökéletesen *főlérendelten*, mint az a nézőpont, amelyből az adózást (és minden más kérdést is) tekinteni kell (szentírás-tudományi megfogalmazással: Mk 12,17 hermeneutikai horizontja Mt 6,24). Mondanivalója: Az *elsődleges* az, hogy megadjuk *Istennek*, ami őt megilleti, mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad”, vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben! (Hogy mi illeti meg Istent, azt Jézusnak nem kellett külön meghatározni, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs”: szeretni őt minden képességünkkel: Mk 12,29-30). Jézust tehát nem a bőrének mentése mozgatja válaszában, hanem az, hogy ő (és lehetőleg mindenki más) *megmaradjon Isten útján*. – Pontosítva az eddigieket: Jézus *semmiképp* sem tanítja azt, hogy a császárnak, vagyis az államhatalomnak *bármit és mindent* meg kell adni, amire csak igényt tart, akár az adózást, akár valami mást illetően. És noha Jézus nem mondja meg *konkrétan*, mi illeti meg a császárt (közelebbről: mennyi adó illeti meg; lehetséges, hogy semennyi) – ez nem gyáva taktikázásból történik, és nem is azért, mert ő nem szőrszálhasogató jogász vagy moralista, hanem azért, mert erre nincs „recept” (ahogyan másra sincs), vagyis *nem lehet* megmondani, csak „a józan ész” döntheti el esetről esetre, természetesen *ahhoz igazodva*, ami Istent illeti meg. Az adózás példáját véve (de természetesen csak általánosságban): Jogtalan adót *fizetni* szabad, és a helyzettől függően, a nagyobb rossz elkerülése érdekében talán szükséges is. De jogtalan adókat *kiszabni* vagy engedelmes állami hivatalnokként behajtani biztosan isten- és emberellenes.

Az *egyházi hatalomnak* fizetendő adó ügyében Jézus hasonló szellemességgel és radikalitással foglalt állást, visszautasítva ezzel a tanítványainak föltett kérdésben megbújó *kísértést*: „A ti mesteretek nem fizeti a templomadót?” Péter (feltehetően enyhíteni akarván a várható konfliktust) azt felelte: „De igen” – mivel úgy gondolta, hogy „majd meg fogja fizetni”; hazatérve azonban Jézus megkérdezte tőle: „Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kiktől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?” Amikor pedig Péter azt mondta: „Az idegenektől”, Jézus így szólt hozzá: „Akkor tehát a fiak szabadok!” (Mt 17,24-26). – A „fiak” ez esetben nem átvitt értelemben, hanem szó szerint értendő, azaz a királyfiakat (hercegeket) jelöli, az „idegenek” pedig a királyok uralmának alávetett embereket. Jézus szerint a templomhoz/egyházhoz fűződő viszonyt (is) *az Istenhez fűződő viszony*nak kell meghatározni (vö. Mk 11,17), az pedig, ha helyes, nem hatalomra és jogra épülő, hideg uralmi viszony, mint a földi uralkodók és alattvalóik között. Csak egy világi módon felfogott „Isten országában” lenne helyénvaló a templomadó avagy „egyházi adó”. Isten azonban (a „mennyei király”, vö. Mt 18,23; 22,2; 25,34) Atyánk, s az apák nem adóztatják meg fiaikat. Ez a családiasság végét jelentené. A fiak szabadok. (Ez nem azt jelenti, hogy minden kötelezettségtől szabadok, hanem csak azt, hogy nem kényszerből, hanem *önkéntesen* járulnak hozzá, lehetőségeik szerint, a családi vagyoni közösséghez.). Kijelentésével tehát Jézus *elvből tagadja a templomadót*, ami természetesen létében fenyeget minden templomi/egyházi rendszert.

Hatalomgyakorlás

Az előző alpont c) alpontja után meglepően hangozhat, hogy Jézusnak *kísértése lehetett* a hatalomgyakorlásra. Pedig ez a csábítás legalább kétszer érte nyilvános működése során „kívülről”, és esetleg egyszer annak végén „belülről”, nevezetesen abban a formában, hogy vállalja el a korabeli elképzelések szerinti Messiás szerepét, legyen „messiáskirály”.

Amikor Fülöp Cézareája környékén megkérdezte tanítványait, kinek tartják őt az emberek, majd arról érdeklődött, kinek tartják őt maguk a tanítványok, Péter határozottan kijelentette: „Te vagy a Messiás.” Jézus nem válaszolt erre, csak keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek az ő személyéről, majd arról kezdett beszélni, hogy sok szenvedés vár rá (Mk 8,27-31). – A „messiás” cím több értelmet is hordozott (prófétai, papi, királyi messiás), Jézus korának közgondolkodásában azonban (és itt éppen erről van szó!) harcos politikai szabadítónak számított: az várták tőle, hogy megszabadítja Izraelt a „pogány” római elnyomástól. A görög szöveg egyértelművé teszi, hogy Jézus sehogyan sem foglalt állást Péter véleményével kapcsolatban (csak megtiltotta, hogy őrá, a személyéről beszéljenek másoknak)!!

Már csak a messiási cím (elvi) többértelműsége miatt sem válaszolhatott egyszerű igennel (még utalásszerűen sem), de azért sem, mert *a közgondolkodásbeli értelmezést* határozottan vissza kellett volna utasítania; ráadásul (noha mindenfajta messiásvárast elutasított, ld. Mk 12,35-37), Istenről szóló üzenetével mégiscsak valamiféle „messiási” küldetést akart teljesíteni: nagyon is konkrét „üdvösségre” akarta vezetni népét, *igazi* politikai, társadalmi, vallási stb. szabadságra és békére (vö. Lk 4,17-21; 13,34-35; 19,42 vagy Mt 5,41). Jézus állást-nem-foglalását tehát nem lehet Péterrel egyetértésként értelmezni (mint ahogy a nép elképzeléseivel való egyetértéseként sem). Megerősíti ezt, hogy Péter nyilvánvalóan igenlést várt Jézustól (ahogyan ezt Máté 16,17.20 majd betoldja), mint ahogy az evangélium első olvasói is, akik már Messiásnak tartották Jézust. Az evangélium feliratának tanúsága szerint Márk is annak tartotta; ha tehát tudott volna olyan hagyományról, amely szerint Jézus egyetértett Péter felfogásával, aligha hallgatta volna el! – Minden esetleg még megmaradó kétséget kizár azonban az, hogy Jézus épp *mostantól* kijózanító megállapításokat tett arról, *kicsoda ő* („emberfia” = egyszerű ember), és ennek következtében *mivel kell számolnia* (a maga korlátaival, ellenállással, elutasítással, sok szenvedéssel); nyilvánvaló, hogy ezzel a tanítással *tanítványai messiási illúzióit akarta lerombolni* (közvetve ez is megerősíti, hogy a 30. v. semmiképp sem értelmezhető úgy, mintha egyetértett volna Péter „hitvallásával”).

Jézus jeruzsálemi bevonulásakor elhangzik ez a köszöntés is az őt kísérők/fogadók részéről: „Áldott legyen atyánknak, Dávidnak érkező országa” (Mk 11,10)! Ez és a hasonló ovációk (Dávid fia: Mt 21,9; Király: Lk 19,38; Izrael királya: Jn 12,13) a *messiási* várakozásokat fejezték ki (vö. Ám 9,11; Iz 9,6). Mondhatnánk: „felkérés volt tánra”. A Dávid-stílusú királyi uralomnak ez a teli torkú meghirdetése nyilvánvalóan ellenére volt Jézusnak, a bevonulás nyüzsgésében azonban nem tudta megakadályozni, de hamarosan elhatárolódott tőle (Mk 12,35-37): Amikor a templomban tanított, megfelelt nekik, és így szólt: „*Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia? Hiszen maga Dávid mondta a szent Lélek által: »Így szólt az Úr az én uramhoz: Ülj a jobb kezem felől, amíg ellenségeidet lábaid alá vetem!« Maga Dávid mondja őt »úrnak« – de akkor hogyan fia neki?»* Rámutatva az (isteni sugalmazásúnak tartott) zsoltárszöveg belső ellentmondására („a Dávid-fia Messiás *ura* Dávidnak”), Jézus arra világít rá, hogy „a szent Lélek által szóló” Dávid tévedett, mert *semmiféle* messiás („Isten földi helytartója” értelemben) nem létezik, hiszen Isten maga az egyetlen „úr” (vö. Mk 12,29!), és ezért az általa akart „világrendben”, a szeretet rendjében (= Isten országa) semmiféle emberi uralomnak nincs helye (vö. Mt 23,9.8; Lk 22,25-27!).

Nem zárható ki, de Jézus adott élethelyzetete miatt (az alámerítése kapcsán szerzett isten-élményének lelkiállapotában, vö. Mk 1,9-11) nem valószínű, hogy valóban pusztai tartózkodásának idejére kell elhelyeznünk a Lukács (4,5-8) szerint második, Máté (4,8-10) szerint harmadik kísértést, amely egyértelműen a (világ)hatalom megszerzésére irányul: „Magával vitte őt az Ördög, mégpedig egy nagyon magas hegyre, megmutatta neki a világ minden országát s azok dicsőségét, és ezt mondta neki: Ezeket mind neked adom, ha a földre leborulva hódolsz nekem!” Jézus ezt azonnal és határozottan visszautasította: „*Menj gyorsan mögém, Sátán! Írva van ugyanis: »Az Úr, a te Istened előtt borulj le, és egyedül neki szolgálj!«*” – Ennek a kísértésnek az *eredeti*, tényleges időpontja *talán* az, amikor Jézus Jeruzsálem szellemi „meghódítására” indul (ld. Mk 10,32), vagy még inkább az, amikor Getszemáni-kerti vívódása során rádöbben kísértetének kudarcára, s a küldetése előli elmenekülés kísértésével (is) viaskodik („*Atyám, ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár!*” – Mt 26,39). Ekkor ugyanis könnyen gondolhatta azt, hogy az általa hirdetett „Isten országa” csak illúzió, és ezért reális csábítást érezhetett arra, hogy a zelóták élére állva (vö. Lk 22,38), e világi módszerekkel, fegyveres erővel, „hatalommal és dicsőséggel” valósítsa meg azt, amit „szép szóval, szeretettel” nem sikerült elérnie, tehát Izrael *valódi* és teljes felszabadítását (vö. ismét: Lk 4,17-21; 13,34-35; 19,42 vagy Mt 5,41), vagy ha azt nem is, legalább a szokványos értelemben vett politikai és gazdasági felszabadítást, azaz mégiscsak vállalja a *korabeli* felfogás szerinti *messiási szerepet*. Ez mellékesen magában foglalta volna annak a lehetőségét is, hogy elkerüli az őt fenyegető kivégzést.

Élete mentése

Aki olyan radikálisan hatalomkritikus (és ráadásul különben is olyan radikálisan különutas), mint Jézus, annak nemegyszer szembe kell néznie azzal a *kísértéssel*, hogy a szó legszorosabb értelmében mentse a bőrét.

Ez a csábítás – úgy tűnik – először Péter apostol közvetítésével érte Jézust. Amikor ugyanis bejelentette, hogy számolnia kell üldöztetésével és kivégzésével (Mk 8,31), Péter „kezdett keményen beszélni vele” (Mk 8,32), mondván: „Isten őrizzen ettől, uram! Semmiképp nem történik ez veled” (Mt 16,22). Jézus ekkor olyan kemény szavakat használ, mint soha máskor: „*Menj innen mögém, sátán [= a Sátán beszél belőled]! Kelepce vagy számomra, mert nem Isten gondolatai járnak a fejedben, hanem az emberekéi*” (Mt 16,23). A „kelepce” vagy „csapda” pontosan a kísértés fogalmának képszerű megjelenítése, vö. Mk 9,45!

Jézus azonban nem volt fanatikus, és nem ment „fejvel a falnak”, különösen addig, amíg úgy érezte, hogy küldetése még nem ért véget. Noha határozottan visszautasította Heródes fenyegetését, hogy kivégezteti (Lk 13,31-33), úgy tűnik, többször is *kitért* üldöztetése elől. Mk 7,24-ben például ezt olvassuk: „...útra kelt, és elment Tírusz határvidékére...” Feltehetően itt sem egyszerű elmenésről, fizikai helyváltoztatásról van szó, hanem – mint oly sokszor, ld. Mk 3,7; 6,53; Mt 4,12; 12,15 – *a hatalom üldözése előli kitérésről*; az mostani eset különösen is megerősíti ezt a feltevést, mert a pihenést vagy elmélyedést célzó visszavonulás nem igényelne külföldre távozást. Később, az utolsó jeruzsálemi napokban hasonlóképpen tesz, ld. Mk 11,19; 14,26; Lk 21,37. Amikor azonban majd úgy érzi, „eljött az órája”, nem habozik „kiállni” (Mk 14,42).

Ez a határozottság és realizmus ugyanakkor nem zárta ki, hogy ismételten szembe ne kelljen néznie élete megmentésének kísértésével. Ezt tanítványai elől sem titkolta el. Már működése idején is megvallotta nekik: „*Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és mennyire szeretném, ha már égne! De alámerítéssel kell alámeríttetnem, és mennyire szorongok, amíg be nem teljesedik*” (Lk 12,49-50)! – A Getszemáni-kertben aztán még mélyebb válságba, csapdahelyzetbe kerül, és kimondja: „*Halálosan szomorú vagyok. Maradjatok itt, és legyetek résen*” (Mk 14,34)! Lesújtottságát semmi sem fejezi ki jobban, mint hogy – akárcsak a fuldokló a szalmaszálba – azokba kapaszkodik, akik nála is sokkal gyengébbek. Teljesen érthető, ha egy pillanatig abban reménykedik, hogy valamiképpen talán mégis megmenekülhet: „*Atyám, ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár* (Mt 26,39)! De aztán megbirkózik a rettenetes kísértéssel, és így szól Atyjához: „*De nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te*” (Mk 14,36).

Ennek a mondatnak a hagyományos fordítása és értelmezése – „De ne az történjék, amit én akarok, hanem amit te” – helytelen. Helyes értelmezéséhez figyelembe kell vennünk, hogy az eredetiben hiányos mondatról van szó: „De ne(m) az(t)..., amit én akarok, hanem amit te.” A görög *ti* lehet alanyeset is, de lehet tárgyeset is: „mi” vagy „mit”. Ezért bár elméletileg ki lehetne egészíteni a hiányt úgy is, hogy „Ne az *történjék*, amit én akarok...”, ez elvetendő, mert *ellentétben áll Jézus istenképével*; az ő Istene nem akarja, hogy kegyetlenül megkínozzák és kivégezzék őt: sem azért, hogy ezzel engesztelést nyújtson neki (Róm 5,10), sem azért, hogy így mutassa meg irántunk való szeretetét (Jn 3,16; 1Jn 4,10), sem bármi egyéb okból. Isten nem „akarja”, hogy Jézus szenvedjen, csak elviseli, ha mégis szenvednie „kell” e világ törvényszerűségeinek következtében (vö. Mk 8,31: „*az emberfiának sokat kell szenvednie*”). (E törvényszerűségeket Isten alkotta meg, mégsem függetlenítheti magát tőlük, ha nem akarja „bábszínházzá” lefokozni teremtését, illetve nem akar hazugságba, álságos megtévesztő műveletekbe bonyolódni.)

Jézus istenképének és szellemiségének, valamint az adott lélektani helyzetnek egyaránt megfelel viszont a „*Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok...*” kiegészítés. Eszerint a) Isten csak azt akarja, azt kívánja tőle (mint minden embertől), hogy *helyesen cselekedjék*, még ha az szenvedésbe kerül is, vagyis egyenes gerinccel járja végig útját, félelem és gyűlölet nélkül; b) Jézusnak valódi „kísértése” lehetett, hogy megmagyarázza magának: *most el kell menekülnie innen*, hogy *később* eredményesebben dolgozhasson Istenért *másutt* (akár „pogány” vidéken is).

A kitartást akarta Isten, az elmenekülést akarhatta Jézus. Jézus végkövetkeztetése: „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te. *Itt és most* kell félelem és gyűlölet nélkül hirdetnem az örömuzenetet – a templomi hierarchiának, még ha az életembe kerül is!” Feltehetően segítette e döntésében, hogy fölerősödött benne korábbi felismerése: „Aki tönkreteszi életét az örömuzenetért, meg fogja menteni azt” (Mk 8,35).

Csodatevés

Talán nem tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy Jézus leggyakrabban a csodatevés kísértésével nézett szembe. Ez a kísértés már nyilvános működése előtt megjelent, végigkísérte egész működését, és még azután is érte. (Előljáróban jegyezzük meg meg, hogy a csoda fogalma egészen más volt Jézus korában, mint ma: „a természet törvényeinek felfüggesztése” teljesen anakronisztikus feltevés Jézusra vonatkoztatva; akkoriban a rendkívüli, ritka, számukra megmagyarázhatatlan jelenségeket nevezték csodának).

Fellépése előtt, pusztai magányában szembesült először ezzel a kísértéssel. Lukács (4,2-4) és Máté is (4,2-4) az első helyen említi: „...végül megéhezett. Ekkor odament az Ördög, és ezt mondta neki: »Ha fia vagy Istennek, mondd, hogy ezek a kövek váljanak kenyérré!« Ő azonban így felelt neki: *Írva van: »Nem csupán kenyérrrel él az ember, hanem mindazzal a beszéddel, ami Isten szájából jön!«*” Hogyan értsük ezt?

Alámerítkezésekor Jézusnak olyan istentapasztalatban volt része, amely gyökeresen megváltoztatta istenképét és életfelfogását (Mk 1,10-11). Ez az élmény olyannyira újszerű volt, hogy szükségképpen összeütközésbe került korábbi vallási meggyőződésével (pl. a börtető Isten képével, amit Keresztelő János hirdetett: Mt 3,10), amelynek „vitathatatlan” tétele volt, hogy Isten bármilyen csodát megtehet, és hogy Isten minden szükséghelyzetben megsegítette szeretett népét. Önmagához őszinte, és Istent, Isten akaratát teljes lélekkel kereső ember lévén, Jézus nem tért ki ezen összeütközés elől, hanem nyíltan és bátran szembenézett vele, s ebből fakadt ez az első kísértés. Ténylegesen nem „az Ördög”, hanem a szokványos vallásosság által meghatározott zsidó szólhatott így („Jézus lelkében”) az „újjászületett” zsidóhoz (ha úgy tetszik, Jézus „régienje” az „új énjéhez”): „Ha Isten fiaként szeret téged, és mégis idevezetett a pusztába, akkor *igazságosan* gondoskodnia kell arról is, hogy itt éhen ne halj. Tehát – mivel ősi hitünk szerint ő bármilyen csodát megtehet – meg kell adnia neked a hatalmat, hogy ezeket a köveket kenyérré változtasd. Vizsgáld meg, valóban jó-e hozzád Isten!”

Jézus válasza azt fejezi ki, hogy kétkedő kipróbálás, illetve *bizonyíték nélkül* is teljesen *megbízott* abban a szóban, „amely Isten szájából származik” (így folytatódik 5Móz 8,3-ban a „nem csupán kenyérrrel él az ember” mondat), s amely alámerítkezésekor „szeretett fiának” nevezte őt. De válaszában az is benne van, hogy már ekkor felismerte: *a valódi Isten nem avatkozik be* csodákkal a dolgok menetébe; sem azért, hogy valamit bizonyítson, sem „övéi” megmentése érdekében. E felismerését később is következetesen képviselte.

Nyilvános működése során aztán rendszeresen szembesült a csodatevés kísértésével, egyfelől a nép, a tömeg részéről, másfelől az írástudók (teológusok) és a vallási vezetők részéről. E két oldal más és más okból követelt csodát, és Jézus (kissé leegyszerűsítve a dolgot) más-más okból utasította vissza követelésüket.

Az *emberek* a csodadoktort látták benne, és betegségeikből gyógyulást keresve özönlöttek hozzá. Már a legelején, sikeres kafarnaumi gyógyításai után így szólt hozzá Péter: „Mindenkinek téged keres” (Mk 1,37). Máskor azt olvassuk: „...akiket csak valamilyen baj gyötört, megrohanták, hogy érint-hessék” (Mk 3,10), később pedig: „Amikor kiszálltak a hajóból, az emberek nyomban felismerték őt, körbefutottak azon az egész vidéken, és kezdték azokat, akik rosszul voltak, hordágyakon oda vinni, ahol úgy hallották, hogy jelen van” (Mk 6,54-55). – Jézus azonban nem a gyógyítást tartotta elsődleges feladatának, hanem Isten országának hirdetését, hogy elvezesse „ebbe az országba” az embereket, ezért a tanítást tartotta a legfontosabbnak, és *tanítással* akarta szolgálni „a tömeget”: „...kiment a tóhoz, s hozzáment az egész tömeg, ő pedig tanította őket”; „...amikor kiszállt, nagy tömeget látott, és megesett rajtuk a szíve, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok, és ezért

hozzáfogott, hogy sok mindenre tanítsa őket”; „...ismét tömeg gyűlt köréje, és ahogyan szokta, ismét tanította őket” (Mk 1,13; 6,34; 10,1).

Az írástudókat és a vallási vezetőket más mozgatta csodakövetelésükben: ők Jézus „vallási hitelességét” vizsgálták, és azt követelték, hogy csodákkal bizonyítsa „felhatalmazását”: „Kimentek a farizeusok, és vitatkozni kezdtek vele. Az égből való csodajelet követeltek tőle, hogy megvizsgálják őt” (Mk 8,11). Miután pedig kutasította az árusokat és a vásárlókat a jeruzsálemi templomból, „hozzámentek a főpapok, az írástudók és a vének, és így szóltak hozzá: Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked ezt a hatalmat, hogy ezeket tedd?” (Mk 11,27-28).

A Máté által másodikként, Lukács által harmadikként leírt pusztai kísértés – „Az Ördög aztán elvitte őt Jeruzsálembe, odaállította a templom párkányára, és így szólt hozzá: Ha fia vagy Istennek, vesd le magad innen! Írva van ugyanis: »Agyalainak megparancsolja majd, hogy gondosan megőrizzenek téged«, és »tenyerükön fognak hordozni téged, nehogy kőbe üssed lábadat«” (Lk 4,9-11) – ténylegesen nem a pusztában, hanem az imént idézett két helyzet valamelyikében, s inkább az utóbbiban következhetett be, amikor ellenfelei *csodabizonyítékot* követeltek Jézustól arra, hogy valóban Isten felhatalmazásával tanít és cselekszik. Ha pedig sikerülne a nagy nyilvánosság előtt bemutatnia a „bizonyítékot”, akkor ezzel egy csapásra a népet is megnyerhetné magának, illetve Isten ügyének. De Jézus ezt a támadást is visszaveri: „...megfelelt neki, és így szólt: *Az is megmondattott az Írásban: »Ne tedd próbára az Urat, a te Istenedet!«*” (Lk 4,12).

El kell ismerni: nem kell feltétlenül rosszindulatot feltételezni szellemi ellenfeleiről vagy a vallási vezetőkről, mert méltán érezhatték kötelességüknek, hogy megvizsgálják Jézust, hiszen nem felelt meg az „igazhitűség”, vagyis a törvény- és hagyományhűség követelményeinek. Mivel nem találtak perdöntő szempontot, azt követelték, vesse alá magát istenítéletnek: adjon Istentől jövő csodabizonyítékot küldetésének hitelessége mellett. – Jézus azonban kategorikusan visszautasította ezeket a követeléseket (Mk 8,11; 11,27; Lk 11,29). Miért? Általánosságban azt mondhatjuk: az ő szemében Isten („Abba”) isteni mivolta szeretetében mutatkozik meg. A szeretet azonban nem „bizonyítható” szigorúan, sem racionális érvekkel, sem „kézzel fogható” történésekkel, így Isten (léte, „működése” és) szeretete sem „bizonyítható” (vö. Mk 11,28-29), még „csodákkal” sem – csak az iránta tanúsított bizalommal lehet tapasztalatot szerezni róla és szeretetéről (vö. Mk 1,16: „*bízzátok rá magatokat*”), és arról is, hogy valaki az ő követségében jár-e, vagy sem.

Mindenesetre, ha csodát nem adott is Jézus, egy alkalommal valamiféle „jelet” mégiscsak megnevezett: „*Ez a nemzedék rossz nemzedék, mert csodajelet követel. De Isten nem fog csodajelet adni neki, hacsak nem Jónás próféta jelét. Ahogyan ugyanis Jónás jellé lett a niniveiek számára, úgy lesz az emberfia is jel e nemzedék számára*” (Lk 11,29-30). – Mit jelent ez? Jónás könyve szerint Isten egy zsidó prófétát küldött bűnbánati felhívással a „pogány” nagyvárosba, Ninivébe. Ezek a pogányok megtértek, mégpedig *csodabizonyítékok nélkül*, Isten követének *puszta szavára* (Jón 3,1-5)! Más „jelet”, „bizonyítékot” egyetlen nemzedék sem kaphat, Jézusé sem. Ahogyan Jónás egyszerű emberi (= „emberfia”) mivoltában, pusztán prédikációjával lett „jellé” a niniveiek számára, ugyanúgy Jézus is pusztán „emberfiaként”, igehirdetésével válik megtérésre hívó „jellé” a maga nemzedéke számára.

Azt hihetné valaki, hogy mindennek könnyedén ellene lehet vetni Jézus számtalan „csodás” gyógyítását, sőt azt is, hogy – állítólag – maga hivatkozott bizonyítékként ezekre: „*Ha (viszont) én Isten ujjával [= Isten erejével] űzöm ki a démonokat, akkor már el is jutott hozzátok Isten országa*” (Lk 11,20).

Csakhogy: Jézus meglehetősen következetlenül járna el, ha démonúzéseivel (= „megszállottak” meggyógyításával) akarná „bizonyítani”, hogy általa elérkezett Isten országa – hiszen *egyrészt* elismerte, hogy mások is képesek démonúzésre, olyanok, akik nem Isten országát hirdetik (Mk 9,38-39; Lk 11,19), *másrészt* mindig szigorúan elutasította a csodabizonyítékokat, amint főntebb láttuk. A látszólagos ellentmondás feloldása: Ezt a mondását a közös „démonúzés” címszó alapján utólag kapcsolták össze az előzővel („...*ha én Belzebúb segítségével űzöm ki a démonokat, a ti fiaitok kinek a segítségével űzik ki*”: Lk 11,19), s mindössze a „viszont” (a görögben egy kétbetűs szócska: „de”) betoldása kellett ahhoz, hogy az új szövegösszefüggés teljesen megváltoztassa az értelmét.

Jézusnak ez a mondása tehát nem ellenfeleinek szól, hanem olyan hallgatónak, akik már megtapasztalták magukon vagy másokon gyógyításait, és ezekről *fel kellett volna ismerniük*, hogy Isten országa már itt van („eljutott hozzátok”) – s nem csupán a bizonytalan jövőben jön majd el. Az ingyenes karizmatikus gyógyítás ugyanis, azaz az Istenbe vetett feltétlen bizalomból fakadó, erőteljes szeretet-megnyilvánulás Isten országának gyümölcse: „*Segítsetek a gyengélkedőkön, és mondjátok nekik: »Elérkezett hozzátok Isten országa!«*” (Lk 10,9). A gyógyításhoz *aztán* hozzátartozik a magyarázó szó, s Jézusnak ez a mondása is ilyen *magyarázat* (nem pedig „bizonyíték”!): „*Démonűzéseimből, gyógyításaimból láthatjátok, hogy Isten országa elérkezett hozzátok (vö. még Lk 7,18-23). Ne vározzatok hát arra, hogy apokaliptikus robajjal fog betörni »majd egyszer«! Már itt is van! Korábban, mint gondoltátok! Gyertek be!*”

De hiábavaló volt Jézus minden erőfeszítése, hogy felvilágosítsa híveit és ellenfeleit a „csodatevés” tárgyában. Még nyilvános működésén túl, akkor is ezzel kísértették, amikor a kereszthez szögezve levegőt is alig kapott: „*Ha Izrael királya ő, szálljon le most a keresztről, és hiszünk neki...*” (Mk 27,42)

Hiábavalóság

Jézusnak nem csupán a csodatevés tárgyában kellett ismételtlen szembesülnie működése hiábavalóságának lehetőségével, hanem sok más területen is (vagy minden tekintetben?). A *farizeusok, az írástudók és vallási vezetők* esetében ezen nincs is mit csodálkozni, s a példák olyan bőségesek és közismertek, hogy nem is szükséges külön hivatkozni rájuk.

Az előző pontban láthattunk példát arra, hogy *a nép körében* is kudarcot vallott: a csodadoktort keresték benne, holott ő az igaz élet útjára szerette volna rávezetni őket tanításával. Ezzel kapcsolatban érdemes még egy példát megemlíteni, mert felháborodása megmutatja, hogy sikertelensége milyen éles indulatokat váltott ki Jézusból. Amikor az epilepsziás fiú apja elpanaszolja neki, hogy tanítványai nem voltak képesek meggyógyítani a fiát, kifakad: „*Ó, ti Istenbe vetett bizalom nélküli nemzedék vagytok! Hát meddig legyek még veletek? Hát meddig viseljelek el titeket?*” (Mk 9,19).

A legnagyobb csalódás azonban minden jel szerint *tanítványai* részéről érte. Néhány esetben egészen finoman adott hangot ennek. A Zebedeus-fiak, Jakab és János kérésére, hogy egyikük a jobbján, másikuk a balján ülhessen majd „*dicsőségében*” (az általuk remélt messiási országban), közli velük: „*Nem tudjátok, mit kértek*” (Mk 10,38). Ugyanebben a kemény eligazításban részesül a testvérpár azután, hogy „*az égből lehívott tűzzel*” akarták megsemmisíteni azokat a samaritánusokat, akik nem adtak szállást Jézusnak és tanítványainak: „*Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok*” (Lk 9,55)! Ők persze azt gondolták, hogy Isten szelleme, lelkülete mozgatja őket, hiszen „*hitük nagyjai*” mind így jártak el, a fáraót csapásokkal sújtó Mózesről kezdve (2Móz 7-12. fej.) a kánaáni városokat Jahvének feláldozó Józsuén át (Józs 6-12. fej., pl. 6,21) a Baál-papokat lemészároló Illésig (2Kir 1,10-12), de ez volt a bűnösök kiirtását előíró törvény (pl. 5Móz 13,6; 17,7; 19,19) és számtalan áhítatos zsoldár lelkülete is. Föl sem merült bennük, hogy az az Isten, akit Jézus képvisel, fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt (Mt 5,45), és az elveszetteket addig keresi, amíg meg nem találja (Lk 15,3.8).

Jézus keserősége azonban a következő esetekben robbant ki csak igazán.

A második nagy kenyérmegosztás után a tanítványok elfelejtettek elegendő kenyeret magukkal vinni, csak egy kenyér volt náluk, és ezért a hajóban arról vitáztak egymással, hogy nincs kenyérük (nyilván azért, hogy mi legyen azzal az eggyel). Amikor Jézus észrevette ezt, így szólt hozzájuk: „*Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyereitek? Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek? Megkövesedett a szívetek? ... Még mindig nem értitek?*” (Mk 8,14-21). Nem értették, hogy nem vitatkozni, kell, hanem azt, ami van, megosztani.

Aztán az utolsó vacsorán (amiről olyan romantikus elképzeléseink vannak...) még ennél is keményebb fejmosásban részesülnek tanítványok, kétszer is.

Mivel ismét versengés támadt köztük amiatt, vajon melyikük számít a legnagyobbnak, Jézus már-már „*gyilkos iróniát*” kifejező kérdésuhatagot zúdít a nyakukba: „*Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki*

felszolgál. Ti viszont? Ti mindvégig kitarthatok velem próbatételeimben?? És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??» (Lk 22,24.27-30; arról, hogy ezeket a mondatokat nem kijelentő módon, hanem kérdő módon kell értelmezni, ld. [Lukács-kommentárom](#) 1487. lábjegyzetét).

Nem sokkal később megismétlődik az iménti jelenet. Jézus megkérdezi tanítványait: „Amikor elküldtelek titeket erszény és tarisznya nélkül, volt-e hiányotok valamiben?” Ők azt felelik: „Semmiben!” Erre ismét sorjáznak az ironikus kérdések (utalva Jézus valószínű letartóztatásának vészhelyzetére, mintha az a tanítványok szerint más erkölcsöt kívánna meg, mint amit Jézus korábban hirdetett): „Most viszont, akinek van erszénye, vegye elő?? Hasonlóképpen a tarisznyát is?? És akinek nincs kardja, adja el felsőruháját, és vásároljon??” Az egyik, tökéletesen süket és vak tanítvány erre rávágja: „Uram, nézd, van itt két kard!” Mire Jézus már csak annyit mond: „Elég!” (Lk 22,35-38).

Látva mindezt, aligha kérdéses, hogy Jézusnak ismételten szembe kellett néznie azzal a kísértő gondolattal, hogy talán egész működése hiábavaló, és ez a kísértés olykor talán a reménytelenség lelkiállapotát is létrehozta benne, s így azt is, hogy nem érdemes tovább erőlködni. Nagyon árulkodók ezek a kifejezések: „Hát meddig legyek még veletek? ...Meddig viseljelek el titeket? ... Még mindig nem fogjátok föl? ... Elég!”

Mindenesetre a toronyépítésről és a hadba vonulásról szóló kettős példabeszéd (Lk 14,28-32) talán azt tükrözi, hogy vagy magát Jézust kísértette meg az a gondolat, hogy az általa meghirdetett „Isten országának” e világi kibontakozása lehetetlen, vagy tanítványai fejezték ki erős kételkedésüket, például így: „Rabbi, nézd, micsoda kövek és micsoda épületek” (Mk 13,1)! Vagyis: „Olyan hatalmas ez a templom! Mit tudsz tenni ellene?!” Erre válaszolhatta a két példázattal: „Nézzétek csak! Ha már egy normális ember is úgy jár el, hogy mielőtt nagy építkezésbe fogna, leül, költségvetést készít, és nem vág bele hebehurgyán a munkába... Ha már egy normális király is előbb meggondolja, képes-e tízezer harcosával szembeszállni az ellenség húszezerével, különben nem indul el, hanem békét kér... Mennyivel inkább feltételezhetitek, hogy Isten is meggondolta a dolgot, mielőtt belevágott volna emberteremtő vállalkozásába...” (A „Ki az közületek...” szófordulat előfordulásait – Lk 11,5.11; 12,25; 14,5; 15,4; 17,7; Mk 12,11 – megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy közvetlenül vagy közvetve, de minden esetben a kisebbről a nagyobbra [a *minori ad majus*] következtetés eszközével él Jézus, és azt mondja: „Ha már az emberek körében így van ez..., mennyivel inkább jellemző Istenre...”)

Apokaliptika

Ahhoz, hogy megfogalmazzhassuk, hogyan és miért jelentett Jézus számára kísértést az apokaliptika, előbb tisztáznunk kell ezt a fogalmat, ennek előfeltételeként pedig az eszkatológia fogalmát.

Az *eszkatológia* (görög *eszkaton* = végső, legutolsó + *logosz* = tan) az emberiség (és a világ) végső sorsát tárgyaló bibliai, illetve teológiai tanítások (halál, feltámadás, ítélet, tisztulás, menny, pokol stb.) összessége. A Bibliában különféle elképzelésekkel találkozunk, az egyén, Izrael és az emberiség végső földi sorsára, illetve túlvilági életére vonatkozóan, ennek megfelelően beszélünk egyéni, nemzeti és általános, illetve transzcendentális eszkatológiáról.

A Kr. e. 2-1. században létrejött *apokaliptika* (*apokalüpszisz* = feltárás, felfedés, kinyilatkoztatás) az *eszkaton*, a végidő közeli eljövételének türelmetlen várása, illetve az eme eljövettel kapcsolatos elképzelések összessége (és az ezeket összefoglaló irodalom). Tárgyát azok az események alkotják, amelyek (az elképzelések szerint) lezárják és beteljesítik majd a történelmet, és bevezetik az – e világi és/vagy túlvilági értelemben vett – végidőt.

Az apokaliptika *lényegi mozzanatai* a következők: A történelem beteljesedése Isten közvetlen beavatkozásának eredménye lesz; véget ér a jelenlegi tökéletlen világrend, helyébe üdvösséges és végleges világrend lép; a nagy fordulatig a gonoszság uralkodik, de aztán Isten leszámol a gonoszokkal, a bűnösöket megbünteti, a jókat pedig megjutalmazza; ennek az „igazságtevésnek” az egyetemességét az teszi lehetővé, hogy a halottak feltámadnak; a jelentől egészen odáig bekövetkező,

többnyire borzalmas események és kozmikus katasztrófák időpontját és menetét Isten egy-egy embernek „tárja föl, nyilatkoztatja ki” álmok, látomások, mennyei utazások révén, s az így nyert ismeretek „ezoterikusak”, vagyis a „beavatottak” számára vannak fenntartva. Mivel minden előre megszabott isteni rend szerint megy végbe, sem az igazakat vigasztaló buzdítást, sem a gonoszokra váró ítélet meghirdetését nem kíséri megtérésre sürgető felhívás. Az apokaliptikus elképzelésvilág különösen fontos alakja egy titokzatos „Emberfia”: „titokzatos, hatalmas, emberfeletti ember, aki arra lett kiválasztva, hogy meghatározott napon lejjön az égből, és dicsőséges világbíróként a büntető angyalok segítségével végrehajtsa Isten bosszúját a gonoszokon”. (Ezzel szemben, amikor Jézus önmagára alkalmazta az „emberfia” kifejezést, akkor az – szokásos alapjelentésének megfelelően – azt jelentette: „az ember általában, és így én is”, „egy egyszerű ember, mint én (is)”, „egyszerű, az embereknek kiszolgáltatott, hatalom nélküli ember, akit azonban Isten a maga erejével tölt el”. Ám *utólag* az apokaliptikus szemléletet tükröző emberfia-mondásokat *adtak Jézus szájába*, pl. Mt 16,27; 19,28; Lk 21,25-28, illetve egyes valódi emberfia-mondásokat apokaliptikus emberfia-mondásokkal *vegyítettek*, pl. Mk 14,62, vagy apokaliptikusan *átértelmezték* őket, pl. Mk 9,9.12-ben; az „Emberfia” ezáltal titokzatos *messiási cím* lett.)

Az apokaliptika megteremtette a maga sajátos *szimbolikus nyelvezetét és irodalmi formáit*; a művek általában álnéven, a múlt kiemelkedő személyiségeihez kötve jelentek meg. Az Újszövetségben egyetlen „klasszikus” apokaliptikus mű kapott helyet: a Jelenések könyve.

Noha – minden jel szerint – Jézus „*belülről*” soha nem érzett *kísértést* az apokaliptikus szemléletmódra és vágyakozásra, *környezete* azonban nemegyszer szembesítette ezzel, és apokaliptikus elvárásokat támasztott vele szemben. Néhány helyen ma már csak bizonytalanul lehet ezt kimutatni (pl. Mk 13,4-9 és 13,28-29; Lk 19,11.12-23), de van két olyan hely, ahol ez egyértelmű, és az is, *hogyan utasította el* Jézus ezt a kísértést.

Lk 13,23-24: „Valaki ezt mondta neki: Uram, vajon csak kevesen vannak-e, akik megmenekülnek [hagyományos fordításban: „üdvözülnek”]? Ő azonban ezt mondta nekik: *Vívjatok élet-halál harcot azért, hogy bemehesetek a szűk ajtón, mert – mondom nektek – sokan törekszenek majd másképp bemenni, de nem fog sikerülni nekik.*”

A *kérdésselvetés* jellemzően apokaliptikus, hiszen az apokaliptikában nagy jelentőségű volt annak találgatása, hányan és kik „üdvözülnek” majd. *Jézus válasza* arra mutat rá, ami bizonyos értelemben a legjellemzőbb és a legdöntőbb az ő apokaliptikával kapcsolatos magatartásában; szaknyelven úgy mondják ezt: „*átkapcsolás az apokaliptikából a parainézisbe*”, vagyis az erkölcsi buzdításba, vagy kicsit általánosabban fogalmazva: „*átkapcsolás az apokaliptikából a morálba*”. Nevezetesen, amikor Jézusnak apokaliptikus jellegű kérdést tesznek fel, akkor egyszerűen *semmibe veszi a kérdés tárgyát*, és az *apokaliptikus* tartalmú kérdésre *erkölcsi* tartalmú választ ad: „Kevesen vannak-e...? [Ti] vívjatok élet-halál harcot...!” Azaz: Ne azt *találgassátok*, kevesen vannak-e vagy sokan, hanem *tegyétek meg* azt, ami a bejutáshoz szükséges!

Jézus szerint ugyanis Isten országa nem túlvilági csodaország, hanem az a „világ”, az az „élettér”, amelyet Isten szeretetlelkülete hat át és határoz meg (Mt 6,10). Ebbe az „ünnepi terembe” mindenki meghívást kap ugyan (vö. Lk 14,23; távolabbról Mk 2,17), de aki be akar menni ide, a radikális *altruizmus* terébe, annak le kell vetnie *egoizmusát*. (A Jézus által használt képben az a döntő mozzanat, hogy az ajtó *szűk*, vagyis nem arról van szó, hogy az ajtó mögötti terem túl kicsi lenne, és csak kevés embert fogadhatna be. A belépésért folytatott élet-halál harcot tehát nem azért kell vívni, hogy „*kiszorítsuk* onnan versenytársainkat”, hanem azért, hogy „*önmagunkat kellően vékonyá tegyük*”, és *ily módon átférjünk* a szűk ajtón, *más módon* nem lehetséges.) Ha például valaki a gazdagságán, vagyonán csüng még, akkor meg kell válnia attól, hogy „*vékony lehessen*”, mint a cérna, amelyet átfűzünk a tű fölé (ld. Mk 10,21.25). Ha még ragaszkodik a jogaihoz, mint az örökségéért aggódó ember vagy a tékozló fiú bátyja, a könnyörtelen szolga vagy a szőlő első munkásai, akkor le kell mondania jogairól, és ajándékozó emberré kell válnia (ld. Lk 12,13-14; 15,25-32; Mt 18,23-33; 20,1-15). Sőt, ha „*magát akarja megmenteni*” magát, akkor le kell vetnie (rég, önző) Én-jét is, hogy e

„megnyúzódás” révén „megszülhesse” (új, önzetlen) igazi Én-jét (ld. Lk 17,33). Egészen egyszerűen fogalmazva: Magától értetődő, hogy az önzetlenség életterébe csak az önzetlenség révén lehet bekerülni; az önzés *automatikus*an kizár belőle.

Lk 17,20-21: „Amikor a farizeusok megkérdezték tőle, mikor jön el Isten országa, így válaszolt nekik: *Isten országa nem kiszámítható módon jön el, és azt sem fogják mondani: »Íme, itt!« vagy »Ott van!«, mert íme, Isten országa rajtatok fordul!*”

Isten országa eljövételének *időpontja* a kor judaizmusának és apokaliptikájának egyik központi kérdése volt (vö. Dán 9,2), és buzgón kutatták azokat a jeleket, amelyek alapján úgy vélték, rögzíthetik az időpontot.

A Jézus válaszában első harmadában lévő *meta paratérészeósz* kifejezést szó szerint úgy kellene fordítani: „nem szemmel láthatóan, nem megfigyelhetően, nem észrevehető módon”; csak hogy a *paratérészis* a *paraterein* igéből ered, amely azt jelenti: *közvetett* módon megfigyelni valamit, tüneteket megvizsgálni, különösen olyankor, amikor a megismerni kívánt tárgyról lehetetlen is közvetlen tapasztalatot szerezni. (A *paratérészis* szót elsősorban a csillagászatban, időjárési előrejelzésben, horoszkópkészítésben használták.) Ilyen, közvetlenül nem megfigyelhető valóság a jövő is, amelyről a farizeusok érdeklődnek. Mivel a kérdés *az idővel kapcsolatos*, és válaszában első harmadában Jézus ezt az érdeklődést utasítja el, ezért a „nem kiszámítható” fordítás felel meg a tényleges tartalomnak (a bekezdés elején említett három kifejezés ugyanis térbeli képzettársításokat kelt).

Jézus azonban nemcsak az időmeghatározásra irányuló kérdést utasítja el, hanem válaszában második harmadában – kérdés nélkül – az Isten országa eljövételének-megvalósulásának *helyével kapcsolatos* találgatásokat is. Ezek egyrészt *látványos csodák*, csodajelek várásával függetek össze, gondolván, hogy a csodákban „helyileg rögzíthető” Isten működése, „Isten országa”, másrészt a várakozás *politikai* formáját jelentették, amennyiben Izrael messiási országának megvalósulását értették „Isten országán”.

A két negatív válasz hatásos előkészítése után Jézus válaszában harmadik harmada adja meg a pozitív feleletet.

Az eredeti görög szövegben ez áll: Isten országa „*entosz hümón esztin*”. Itt, az *entosz* előljárószó helyes értelmezésében rejlik az egyik kulcs Jézus válaszában tényleges jelentéséhez. A nehézséget egyfelől az okozza, hogy az *entosz* előljárószónak három, egészen különböző jelentése van, másrészt az, hogy az egész Újszövetségben csak itt fordul elő, s így lehetetlen összevetések alapján megadni a jelentését.

Elvileg lehetne az *entosz* „-ban, -ben” jelentését alkalmazni: „(Isten országa) bennetek van” – ezt azonban Lukács könnyedén és egyértelműen kifejezhetette volna az ilyen értelmű *en* előljárószóval.

Ugyanez vonatkozik az *entosz* „között” jelentésére: „(Isten országa) köztetek van” – csak hogy ennek kifejezésére Lukács mindig az *en meszó (hümón)* kifejezést használja evangéliumában és az Apostolok cselekedeteiben egyaránt, ld. Lk 2,46; 24,36; ApCsel 1,15; 6,15; 27,21 és különösen Lk 22,27 meg ApCsel 2,22. (Olykor látszólag az *en*-t is használja ebben az értelemben, de alaposabb megfigyelés után kiderül, hogy ilyenkor nem helyhatározói „között, körében”, hanem „közül” jelentésről [Lk 7,28], vagy személyek egymással kapcsolatos viszonyáról [Lk 22,24], vagy bizonyos magatartásáról van szó [Lk 22,26: „köztetek...” = „ti...” – különösen a 22,27-tel szembeállítva világos ez].)

Marad tehát az *entosz* harmadik jelentése: „valakinek a hatókörében, hatósugarában, kartávolságában, hatalmi területén, rendelkezési területén belül, befolyási övezetében”. Persze ha ez csak fizikai közelséget akarna itt kifejezni, akkor egyrészt gyakorlatilag azonos lenne az *en meszó* jelentésével („köztetek”), másrészt mégiscsak „statikus”, helyhatározói értelmű választ adna a farizeusok kérdésére, holott azt Jézus már elutasította a 21. v. első felében. Így aztán csak az *entosz* „dinamikus” alkalmazásáról lehet szó (ami ráadásul harmóniában is van a megoldás másik kulcsával, ld. a következő bekezdést): „a ti hatókörötökben van, ti rendelkeztek velem”, azaz: „tőletek, a ti akaratotoktól és

tetteitektől függ, rajtatok áll”, vagy valóban dinamikus megfogalmazásban: „rajtatok múlik”, s még inkább: „rajtatok fordul” (ahogyan az egyházatyák közül Tertullianusz is értelmezte).

Az *entosz hümón esztin* jelentésének tisztázása után már nem nehéz felismerni Jézus válaszában másik kulcsát (amaz nélkül lehetetlen is lenne), azt, hogy itt is „*az apokaliptikából a morálba való átkapcsolással*” van dolgunk, akárcsak Lk 13,23-24-ben, csak most a legmagasabb szintű elvi megfogalmazásban. Nevezetesen: Miután Jézus elutasította az Isten országa eljövételének idejével és helyével kapcsolatos apokaliptikus találgatásokat, rámutat arra, hogy nem mástól (Istentől) kell várunk, hanem „*tőlünk függ*”, „*rajtunk fordul*”, hétköznapiasan, de még világosabban fogalmazva: „*rajtunk áll vagy bukik*” Isten országának „*létrejötte, kibontakozása, megvalósulása*” (noha a mondanivaló szándékával ellentétesen, de talán még szemléletesebben így is mondhatnánk: rajtunk fordul a „*mikor*” és a „*hol*”, illetve a „*bennünk*” és a „*közöttünk*” egyaránt).

A fentiekhez talán érdemes még hozzátenni: mivel az apokaliptikus gondolkodásmód és vágyakozás (a messianizmushoz hasonlóan) lényeges összetevője volt a „*korszellemnek*”, mondhatnánk azt is, hogy az apokaliptika kísértésének elvetése Jézus részéről egyúttal a korszellemhez való igazodás elvetése is volt.

Istenhiány?

Jézus esetleges *utolsó kísértéséről* a legvégén, a kereszten (Márk evangéliuma szerint) utoljára elhangzott tanúskodnak (Mk 15,34): „*Éloi, Éloi, lama szabakhtani?!*”, ami lefordítva azt jelenti: „*Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?!*” (Az „Éloi” arámul van, ismertebb formája Máté 27,46-ban olvasható héberül: „Éli”; jelentése: „*Erős, Erősöm, Erősünk*”, „*Erő, Erőm, Erőnk*”, vö. pl. Zsolt 27,2; 31,3; 62,8; 89,9!; Jer 16,19; Ez 10,5; Péld 18,10; Szof 3,17!; Hab 3,19! és főleg Iz 9,6!.) Azért mondom, hogy „*esetleges*”, mert akkor beszélhetnénk itt *igazi* kísértésről, ha úgy értelmeznénk Jézusnak ezt a felkiáltását, ahogyan nagyon gyakran szokták még a teológusok is, azaz hogy Jézus úgy gondolta/érezte: még Isten is elhagyta őt.

Csak hogy Jézus e felkiáltását a legutóbbi időkhöz teljesen félreértették, mert függetlenítették a 22. zsoltár egészétől, amelynek kezdőszavairól van szó. Ha egy haldokló keresztény azt mondja: „*Mi Atyánk, aki mennyekben vagy*”, senkinek sem jut eszébe ezt úgy értelmezni, hogy azt akarta mondani: „*Van Isten az égben*”, hanem mindenki csak arra gondolhat, hogy az illető a Miatyánkot akarta imádkozni, de nem volt ereje a folytatáshoz. Ugyanez érvényes itt Jézusra: a 22. zsoltárt kezdte imádkozni.

Ha valaki odafigyelve *végig* olvassa a zsoltárt, maga is megállapíthatja: ez egyáltalán nem az Istentől való elhagyatottság, még kevésbé a végső kétségbeesés világgá kiáltása, hanem épp ellenkezőleg, az Istenbe vetett, meg nem rendült bizalom és az Istentől jövő szabadítás bizonyosságának kifejezése: második fele hálaadás Isten szabadításáért, mégpedig missziós célzatú hálaadás, amellyel az imádkozó másokat is meg akar nyerni a maga Istenének, utolsó szavai pedig Isten győzelmét hirdetik: „*Elvégeztetett*” (vagy: „*Beteljesített*”), azaz „*Isten elvégezte*” a szabadítás művét. (János evangéliuma – 19,30 – majd ezt a szót adja Jézus ajkára, és méltán, mert ez ugyanúgy az egész zsoltár szemléletét és mondanivalóját fejezi ki, mint annak kezdőszavai.)

Teljesen abszurdak tehát azok a teológiai tételek, amelyek szerint Isten itt átmenetileg elhagyta az Istenembert (vagy legalábbis ő így érezte), Jézus helyettesítőleg elszenvedte a kárhozottak kínját, vagy „*példát és megerősítést*” akart adni minden korok kétségbeesettjeinek (nem is szólva arról a szentháromságtani spekulációról, hogy Isten a kereszten elhagyta Istent).

Óvakodnunk kell attól, hogy Jézust emberfeletti hőssé magasztaljuk; az volt és maradt, amit maga mondott magáról: kiszolgáltatott és sebezhető „*emberfia*” (vö. Mk 8,31), akit azonban a szerető Isten ereje hordoz (ld. Mk 8,31 és 14,62). Utolsó szavaival Istent mint ERŐ-t, ERŐS-t szólítja meg – ahogyan az apokrif Péter-evangélium (5,17) kifejezetten értelmezi is az „Éloi/Éli” a megszólítást: *hé dünamisz mu* = „*az én erőm*”.

Jézus tehát sem az Olajfák-hegyének halálfélelmében (Mk 14,36), sem a Golgota dombján, halál-tusájában sem érezte magát Istentől elhagyatottnak, és ami legalább ennyire fontos, ő sem hagyta el Istent. Ellenkezőleg: maradt az, aki volt, azaz rendületlenül, tántoríthatatlanul *bízott* Istenben, az *ABBÁ-ban* (ld. Lk 23,46: „*Atyám, a te kezébe teszem le a Lelkemet!*”).

* * *

Minket is számtalan kisebb-nagyobb kísértés ér életünk során; olyankor érdemes Jézus szavaira gondolnunk: „Példát adtam nektek” (Jn 13,15) – „Tanuljatok tőlem” (Mt 11,29)!

[Gromon András, 2018. szeptember eleje]

kereken 200 szentírási hivatkozás...